

Territoriumhoudende Kraanvogels in de Engbertsdijksvenen in 2012

Inleiding

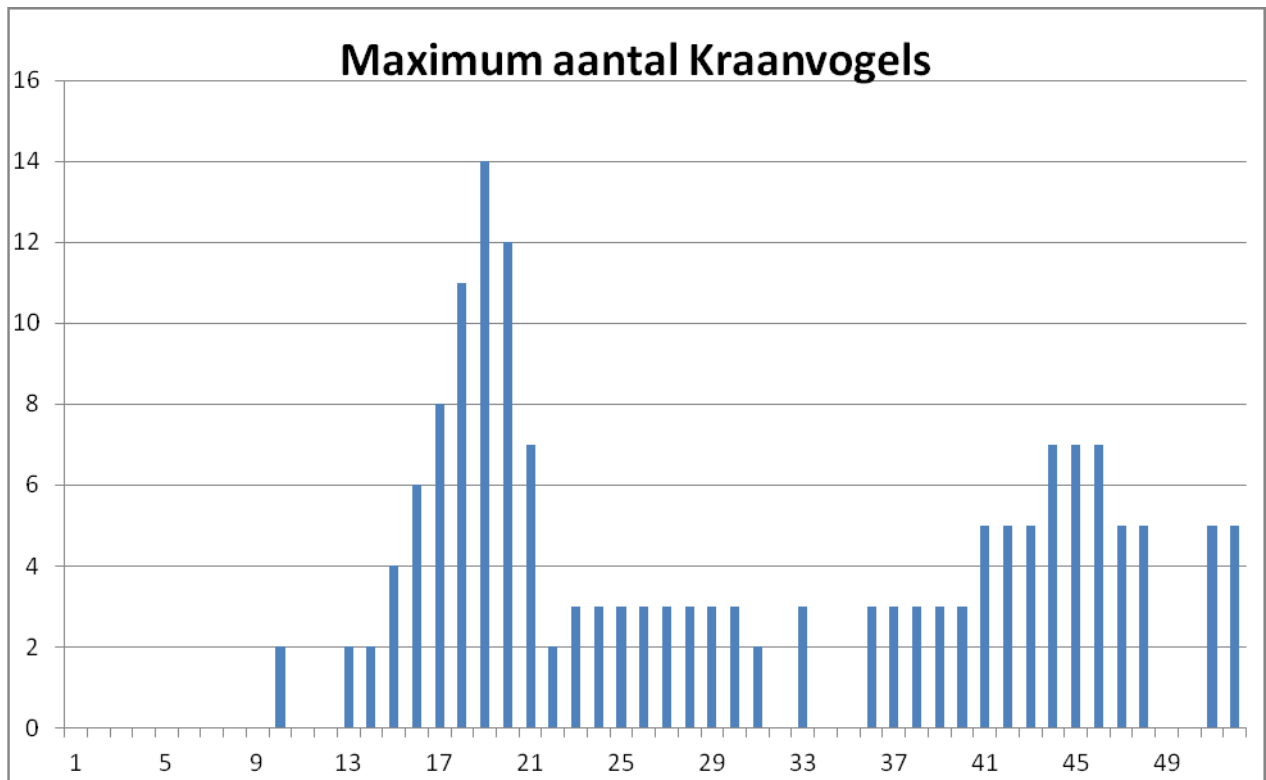
Net als in het broedseizoen 2011 verbleven er in het gehele broedseizoen 2012 territoriale Kraanvogels centraal in de Engbertsdijksvenen; dit keer 1 paartje maar wel op ongeveer dezelfde locatie als in 2011. Met vereende krachten van veel vogelaars is geprobeerd deze vogels te volgen zonder het risico te lopen de vogels te verstoren. In dit artikel worden de waarnemingen uit het najaar van 2011 tot en met de zomer van 2012 gepresenteerd en van commentaar voorzien. Er is geen kaartmateriaal van de ligging van het territorium en de foerageergebieden opgenomen om het risico op verstoring te minimaliseren.

Methode

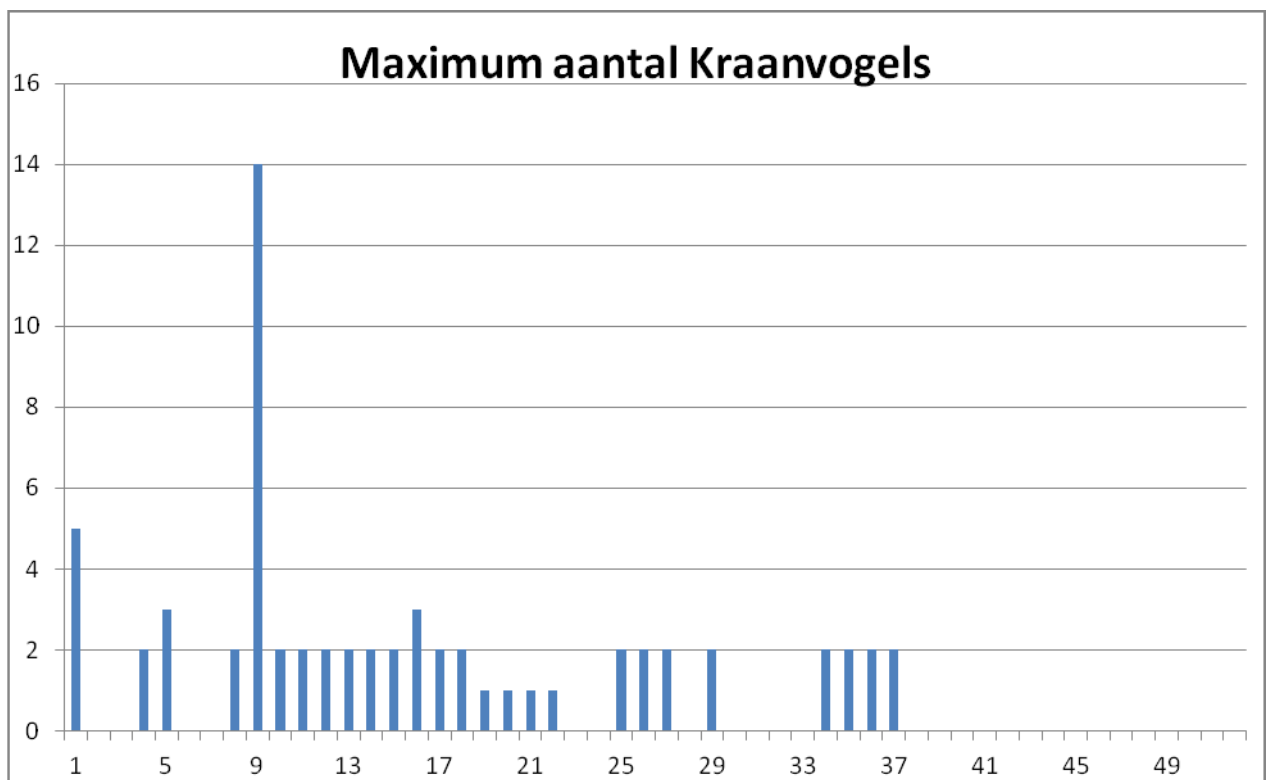
Door de telgroep Engbertsdijksvenen wordt vanaf 1978 jaarlijks broedvogelonderzoek uitgevoerd. In zowel 2011 als in 2012 is veel aandacht besteed aan de Kraanvogel. Gebaseerd op de ervaringen uit 2011 is voor 2012 een speciale handleiding voor het bijhouden van alle Kraanvogelwaarnemingen gemaakt, met name gericht op het vastleggen van gedrag van de vogels en verstoringen. Het deel van het reservaat waar het territorium zich bevond is vanaf 15 maart voor het publiek gesloten. Aanvullend zijn vanaf 21 april ook 2 deelgebieden waar de Kraanvogels zich meestal ophielden voor inventariseerders afgesloten. Vanaf deze datum is geprobeerd vanaf een veilige afstand (>500 m) de Kraanvogels te volgen. Alle Kraanvogelwaarnemingen zijn op kaart gezet en geïnterpreteerd op basis van de Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek (Van Dijk & Boele, 2011). Daarnaast zijn zoveel mogelijk aanvullende waarnemingen verzameld. De belangrijkste bronnen waren hiervoor: waarneming.nl, medewerkers Staatsbosbeheer, telgroep Engbertsdijksvenen en KNNV Vriezenveen. Voor mogelijke beschermingsmaatregelen en werkwijzen in het veld zijn belangrijke aanwijzingen van Herman Feenstra ontvangen (werkgroep Kraanvogel).

Resultaten

In 2011 is het aantal aanwezige Kraanvogels vanaf begin oktober toegenomen tot 5 vogels. Voor enkele weken hebben zich hier nog 2 vogels bij aan gesloten. De groep van 5 is tot en met week 1 van 2012 compleet gebleven. Van eind januari tot half februari kende Nederland een koudegolf. Mogelijk zijn de vogels toen voor korte tijd uit het gebied verdwenen (weken 6 en 7), in ieder geval was het paartje vanaf 22 februari weer present. In week 9 is er veel doortrek van Kraanvogels geweest en pleisterde er korte tijd een groep van 14 vogels oostelijk van het veen. Het paartje is van 22 februari tot en met 14 april veelvuldig foeragerend waargenomen ten oosten en ten westen van het reservaat. De vogels lieten alleen op 9 en 13 maart paringsgedrag zien (paringsmars en copulatie). Op alle andere dagen foerageerden de vogels en werd af en toe een dans uitgevoerd. Op 21 en 22 april is een onvolwassen derde vogel waargenomen en op 26 en 27 april zat een paartje voor het kijkscherm op zuid, welke op beide dagen in zuidelijke richting hoog opcirkelend afvloog. Mogelijk was dit een tweede paartje omdat de locatie en afvliegrichting sterk afwijkt van alle andere waarnemingen. Van 7 – 12 mei werd een solitaire adulte vogel buiten het reservaat foeragerend waargenomen. Dit kan er op wijzen dat een tweede vogel op dat moment zat te broeden. Vanaf 20 juni is het paartje weer gezamenlijk waargenomen, echter zonder jongen.

Figuur 1. Maximum aantal pleisterende Kraanvogels per standaardweek in 2011

Figuur 2. Maximum aantal pleisterende Kraanvogels per standaardweek in 2012

Hieronder geef ik van een aantal veldbezoeken een verslag op basis van e-mails of mondelinge informatie van de genoemde waarnemers:

- 9 maart; Alex Huizinga heeft het paartje in het territorium in het reservaat gezien, er werd een paringsmars gedaan gevolgd door een copulatie.
- 13 maart; Herman Feenstra. “kraanvogelpaar aan de oostkant op een maïs- en een klein graslandperceel bij de jachthut. De tekening van beide vogels had veel van elkaar weg. Man zichtbaar groter dan vrouw. 's Ochtends een minutenlange danssessie en man een aantal malen paringsmars. Vlogen later af in zuidwestelijke richting. Er kwamen ook nog 7 kranen overvliegend langs in noordoostelijke richting die mogelijk verderop achter de bosrand zijn geland. Een boer met grote hond kwam even een praatje maken en was op de hoogte en geïnteresseerd. Altijd goed.”
- 31 maart; een simultaantelling in en buiten het veen in de vroege ochtend. Om 7.29 uur vloog het paartje af uit omgeving van het territorium naar westelijke richting. Gerrit Schepers: “vanmorgen met Herman Stevens zowel oost- als westelijk van de Engbertsdijksvenen uitgekeken naar kraanvogels, alleen de bekende 2 vogels gezien.”
- 13 april; Douwe van der Zee. “In de middag 1 ex. vliegend ontdekt boven het reservaat, deze vogel vloog over de westelijke bosrand naar het zuiden om van hieruit zeer hoog op te cirkelen richting het noorden. Van hieruit gaf de vogel een showtje door een zeer steile duik in te zetten naar het territorium. Tijdens deze duikvlucht slingerde de vogel (als een Blauwe reiger wel eens doet) waarna de vogel boven het territorium traag daalde met hangende poten, tijdens deze daling werd en passant nog de locale torenvalk die stond te bidden verjaagd. Ik heb geen 2e vogel gehoord of gezien maar het lijkt mij zeer aannemelijk dat dit showtje wel voor een andere kaanvogel bedoeld was.”
- 21 april; simultaantelling in en buiten het veen. Geen waarnemingen van het paartje Kraanvogels gezien of gehoord. Wel werd van 7.20 - 9.45 uur oostelijk van de Engbertsdijksvenen een onvolwassen vogel gezien met bruine dekveren in het kleed (zie <http://www.youtube.com/watch?v=cCE1r0eEdx4>). Deze vogels is voor het laatst op 22 april gezien.
- 5 mei; Geert Euverman “door harde wind en wat motregen kon ik niet goed horen vanwaar het kwam, maar om 7.08 uur toch weer eenmalig kraanvogelroep in of bij het territorium.”
- 18 mei; Geert Euverman. “Om negen uur was ik te velde, en daar begon het meteen al goed: ik werd tot stoppen gedwongen door Zorro. Vanaf een paar meter kon ik een mannetje Grauwe klauwier bekijken, in een braamstruweel. De klauwier dan. Zoals gewoonlijk eerst buiten om gelopen langs de oostkant, wat overigens wel handig is als de zon schijnt. Ik ben daarna een eindje verder westelijk de dam aan de noordkant opgelopen, dat durfde ik nu wel aan, met het blad aan de bomen. Ik kon ongezien tot bijna de westkant van de Weide van Overesch komen, wat wel weer eens mooi is, maar je ziet zelf ook niet veel. Maar voor zover het geboomte het toeliet, geen teken van leven van kranen. Terug over het middenpad, en onderlangs de dam naar het bosje bij de kooi gelopen. Daar ziet het er nu veel mooier uit dan vorig jaar om deze tijd, veel natter. Alles een tijdje afgetuurd, echter niets bijzonders te zien. Maar op een gegeven moment zag ik ineens van uit mijn ooghoek een Kraanvogel proberen stiekem weg te vliegen, wat dus niet meevalt met dat formaat. Ik heb hem of haar niet op zien komen, maar ik was duidelijk eerder betrapt dan omgekeerd. De vogel vloog een honderd meter laag over het water naar links, en viel weer in vlakbij de dam vanaf de schaapskooi. Van daaruit kwam het rode kopje net boven de bentepollen uit, en hield me goed in de gaten. Ik ben meteen via het bos vertrokken. Maar zelden ben ik zo in mijn sas geweest, met betrapt te worden!”
- 2 juni; Geert Euverman. “Vanmorgen vanaf 6 uur in de Weide van Overesch, buitenom rond gelopen, nu de Engbertsdijk helemaal af: geen bijzonderheden. Daarop de westelijke dam voetje voor voetje af, totdat een paar Kieviten begonnen te alarmeren op het Kraanvogelcentrum. Ze bleken het niet op mij te hebben gemunt, maar op een vos, die ze netjes een eindje hebben begeleid. Ik zat intussen in spanning te wachten of ze hulp zouden krijgen van een stel roodkoppen, maar helaas, helemaal niets. (De vossenburcht vond ik later bij de kooi). Daarop doorgelopen, het hele ingerasterde stuk. Hier hoorde ik op een gegeven

moment een geluid vanuit de bentepollen wat ik niet kon plaatsen. Een beetje als een Kleine plevier, maar die hoort daar niet, en ik heb er verder geen acht op geslagen. Dit was dus ten zuiden van de laatste dam. Terug gelopen door het middenpad naar de auto, nog steeds geen klauwier, en besloot om van daaruit nog een keer de weide in te gaan naar het midden en naar het bosje bij de kooi. Ik was nog maar net het verzopen middenpad opgelopen, toen helemaal aan de overkant van de Weide van Overesch ineens de mij intussen zo bekende grijze flap laag het terrein uit vloog, via ongeveer de Engbertsdijk, het landbouwgebied in. Dit was om 8.25 uur. Ik heb hem niet zien opvliegen, weet dus niet of hij mij gezien heeft, of dat hij toch al die kant op moest. Het rondje gelopen, en over de dam terug naar de auto. Ik was de auto aan het keren, toen ineens weer een kraanvogel kwam aanvliegen vanuit het zuiden van de Weide van Overesch, eveneens naar het oosten. Kon nog gauw de kijker pakken, maar de kleuren niet goed zien. Wel verbeeldde ik mij, dat de middelste slagpen een beetje omhoog werd gestoken, als middelvinger. Als hij of zijn opgevlogen is vanuit de Weide van Overesch, is dat van de plaats waar ik dat geluid hoorde. Deze vloog om 8.55 uur, maar ik weet nu dus niet of dit een ander is, of dat die eerste een bochtje heeft gemaakt, en terug is gekomen. Ik ben daarop niet gekeerd maar door het hooiland gereden, en heb vanuit de auto nog even over het inmiddels weer verlaten veld gekeken, zonder resultaat. Wat ik mij nou afvraag: wat voor geluid maken kranenkuikens? En: kunnen volwassen kranen tijgeren? “

- 20 juni; Rick Ruis avondbezoek Weide van Overesch. “behalve het paartje heb ik geen jongen kunnen waarnemen. Ik kon de vogels van een hoger standpunt (in een boom) een poosje volgen. Ik hoopte dat eventuele jongen door de hoge vegetatie onzichtbaar waren. Mijn hoopvolle gevoel van de laatste weken was wel een beetje geslonken. Op een moment schrokken de vogels ergens van en vlogen beide even op, om vervolgens een meter of 50 later weer aan de grond te staan (geen grote afstand dus). Ik dacht toen direct eigenlijk, dit doen ze niet als er jongen bij lopen, maar naar info van Herman Feenstra doen ze dit weleens als ze vanuit dieper water komen. Wat de waterstand betreft is het zo dat dit naar onze mening juist dit jaar goed mee heeft gewerkt, pas nu zie je dat het peil lager wordt. Ik heb ook eigenlijk nog geen enkel idee waar het fout kan zijn gegaan, volgens mij voldeed het gedrag van beide vogels en had het een succesvol geheel moeten worden? Maar de hoop dat het dit jaar is gelukt, is dus denk ik heel klein geworden.”
- 21 juni; Gerrit Schepers. “Vanavond van 19.15 tot zeker 20.00 uur heb ik het paartje op een net gemaaid grasland weer zien fourageren, zuidelijk van de Leidijk-Oost waar ze eerder ook veel liepen. Ik ben bang dat we dus mogen constateren dat de broedpoging mislukt is want de volwassen vogels zolang buiten het veen lijkt me geen goed teken.”
- 3 juli; Rick Ruis. “Vanmorgen hebben Roy en ik een poging gedaan een nest of aanwijzingen van een nest van Kraanvogels te vinden in de Weide van Overesch. Het resultaat is dat we in ieder geval geen nest hebben gevonden, wel hebben we gezien dat er naar onze mening geschikt biotoop aanwezig is, vele plas/drasvegetaties met grotere Pitrusvelden en/of Pijpenstro/Eenarig wollegras. Deze gebieden konden we vandaag niet bereiken, het kan dus ook zo zijn dat we wel in de buurt zijn geweest maar dat het net te gevaarlijk werd voor ons zelf om verder te gaan. Ook hebben we geen ruiveren gevonden. Beide vogels liepen vanmorgen evenals vrijdagmorgen op een grasland aan de Paterswal, tussen het Veenmuseum en het Geesterens Stroomkanaal!”
- 13 juli; een tweede zoektocht naar een nest van het Kraanvogelpaar, er is echter geen enkel teken dat op een broedpoging kan wijzen gevonden.

Verstoringen

Er zijn geen directe verstoringen van Kraanvogels waargenomen, maar wel zijn op een aantal dagen potentiële verstoringbronnen gezien. Er leek een conflict te ontstaan tussen paragliders die opstijgen en landen aan de oostzijde van het reservaat.

- 15 maart; Gerrit Schepers. “vanmiddag rond 13.00 uur en om 18.00 uur nog even langs de oostkant de akkers afgezocht naar de Kraanvogels maar deze niet gevonden. Er werd wel de hele middag vanaf de Engbertsdijk gevlogen met paraglijders, dit bevordert de rust natuurlijk

niet. Ik heb er een poosje staan kijken en betwijfel of ze niet zelfs boven de Engbertsdijksvenen vlogen.”

- Op 24 maart is door jagers geschoten op kraaien bij het bosje van Koekoek (wildschade bestrijding). Commentaar Jan ter Braak: “er is daar de laatste tijd veel wild schade door kraaien en daarom zaten ze daar ook. Een van de jagers heeft zijn nieuwe buks ingeschoten door een aantal kartonnetjes in het land te leggen en er op te schieten. Groep jagers waren vol begrip en hebben aangegeven rekening te houden de komende tijd met de kraanvogels.”
 - 1 april; Herman Stevens: “op zondag denk je dan ... 6 dagen zal de agrariër werken dus op zondagmorgen alle rust voor de kranen....Maar, dan zijn twee weidevogelbeschermers op akkers vlakbij de voerakkers aan de oostzijde druk bezig met het zoeken van nesten en het plaatsen van stokken (08.30-09.00 uur)! Conclusie: we leven in een veel te klein land! (of zijn er veel te veel mensen?). De twee kranen liepen vanmorgen wel aan Leidijk-Oost op oude maisakker van 9.00 - 9.15 uur.”

Discussie

In 2012 was 1 paartje Kraanvogels aanwezig tegen 2 paartjes in 2011. Het paartje in 2012 verbleef in één van de territoria uit 2011. Daarom is het aannemelijk dat het paartje van 2012 ook in 2011 aanwezig was. Een tweede argument hiervoor is dat de vogels vanaf het broedseizoen in 2011 vrijwel aaneengesloten in de Engbertsdijksvenen verbleven tot aan het broedseizoen 2012.

Op de foerageergebieden is slechts 1x een paringsmars waargenomen (13 maart) en nooit een copulatie. Dit laatste is wel eenmaal gezien in het territorium en wel op 9 maart. Het is normaal dat paartjes voorafgaand aan het broedproces frequent een paringmars uitvoeren en regelmatig copuleren. Omdat dit door dit paartje nauwelijks is gezien ondanks veelvuldig waarnemen, denk ik dat het om een nog niet geslachtsrijp paartje ging. Vermoedelijk heeft het paar geen nest gebouwd en eieren gelegd. Omdat het paar wel 2x heeft overzomerd en territoriaal gedrag vertoonde, is de verwachting dat het paartje in 2013 tot broeden zal overgaan. Vanuit het Fochteloerveen en Dwingelderveld is bekend dat Kraanvogels soms wel 2 jaar achtereen kunnen overzomeren in een gebied voordat ze gaan broeden. Ondanks intensief zoeken op 2 dagen, waarbij veelvuldig in bomen is geklommen om terreindelen beter te kunnen overzien, konden geen restanten van een nest worden gevonden. Ondanks de aanwezigheid van diverse verstoringbronnen (paragliders, vogelaars en agrariërs) en het feit dat Kraanvogels schuwe vogels kunnen zijn, lijkt dit net als in 2011 geen wezenlijk effect op het gedrag en het terreingebruik van de vogels te hebben gehad.

Dankwoord

De volgende mensen worden bedankt voor het aanleveren van waarnemingen: tellers van telgroep Engbertsdijksvenen, Gerrit Schepers, Herman Stevens en Jan ter Braak. Roy Dear, Rick Ruis en Geert Euverman van Staatbosbeheer worden bedankt voor de goede samenwerking bij het zoeken naar en beschermen van de Kraanvogels en Herman Feenstra voor de vele tips vanuit zijn rijke Kraanvogelervaring.

Literatuur

- Bijlsma R.G., F. Hustings, C.J. Camphuysen, 2001 Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2. Haarlem/Utrecht.
- Cramp S. & K.E.L. Simmons 1980. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. Oxford University Press.
- Van Dijk A.J. & A. Boele, 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek.
- Feenstra. H & Vlek. R. J. J., 2001. Succesvol broedgeval van Kraanvogels in Fochteloerveen. Dutch Birding Jaargang 23 nummer 4 (2001).
- www.home.kpn.nl/Kraanvogel2001,

Peter van den Akker Lochemseweg 28, 7475 PB Markelo (akkervanden@planet.nl)